

Významný milník sociálního pojištění - Zákon č. 221/1924 Sb. z. a n.

Igor Tomeš

Na rok 2014 připadla řada významných výročí - vzpomínali jsme stoleté výročí od sarajevského atentátu (28. 6. 1914) a vypuknutí 1. světové války (28. 7. 1914). Taky v sociální politice slavíme významné výročí - 90. let od přijetí zákona o sociálním pojištění (9. října 1924). Tímto zákonem ČSR dokončila řetěz sociálních reforem, zahájených po skončení 1. světové války a zahájila vývoj moderního sociálního pojištění, které ovlivnilo i vývoj v Evropě. Svým pojetím byl zákon dovršením počáteční etapy vývoje sociálního pojištění na našem území a inspirací pro jiné evropské (např. Řecko) i mimoevropské, např. některé latinskoamerické země. Nevíme však, do jaké míry byl inspirován vývojem sociálního pojištění v jiných evropských zemích¹, i když to můžeme předpokládat, protože ČSR aktivně participovala na pracích ILO (MOP).

Dovršení počáteční etapy vývoje sociálního pojištění

K pochopení významu zákona o sociálním pojištění (1924) je nutná stručná rekapitulace historické předejhy, tedy první etapy vývoje sociálního pojištění na našem území. Nově vzniklá ČSR zdědila fragmenty sociálního pojištění po rozpadlé rakousko-uherské monarchii².

Jaká byla logika tohoto dědictví?

1. Stavovská; sociální pojištění vyšlo ze sociální ochrany nejrizikovějších povolání (Jihlavský a Kutnohorský horní zákon)³. Zákonem z 19. století horníci dosáhli veřejnoprávního uznání svých bratrských pokladů, které byly založeny na provizním řešení povinného pojištění. K tomu za Marie Terezie přibýlo zaopatření státních zaměstnanců a za Františka Josefa I. úrazové a nemocenské pojištění a penzijní pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách⁴.
2. Dílčí přístup; koncem 19. století se dělníkům poskytla krátkodobá ochrana povinným nemocenským⁵ a úrazovým pojištěním⁶. Soukromým úředníkům ve vyšších službách se platila mzda po dobu 6 týdnů nemoci.
3. Segregační; ochrana se poskytovala zvláště pro průmyslové dělníky a pro vyšší úředníky; úředníci v soukromých službách si počátkem 20. století vymohli penzijní pojištění pro případ dlouhodobých sociálních událostí.
4. Regionálně diferencované soustavy; jiné bylo sociální pojištění v Čechách, na Moravě v Horním Slezsku, jiné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi⁷.

Z toho je patrné, že sociální ochrana pro jednotlivé skupiny občanů se výrazně lišila. Podle soudobých kritérií bychom mohli zděděné řešení označit za diskriminační.

První světová válka poprvé v evropských dějinách byla válkou totální. Kulomety, granáty a tanky zabíjely více vojáků než útoky na bodák. Míra mužů povoláných do zbroje byla nevidaná. Válka se neodehrávala jen na bojištích. Bombardování týlu letectvem ničilo města, ztěžovalo zásobování a zabíjelo civilní obyvatelstvo. Vlády zapojily civilní obyvatelstvo do válečných událostí. Zbrojní průmysl vyžadoval velké množství ženské práce nahrazující muže povoláné do zbraně. Chyběli pracovníci v zemědělství a vyrábělo se nedostatečné množství potravin.

Tím bylo vyvoláno nevidané sociální napětí, které v roce 1917 v Rusku vedlo k revoluci a k sociálním bouřím v mnohých evropských městech.

Poválečná demobilizace vojska a omezení zbrojního průmyslu vedly k sociálním změnám i v nově vzniklém Československu⁸. Existující mírový průmysl nebyl schopen absorbovat demobilizované vojáky a dělnice z uzavíraných zbrojních továren. Vznikla masová nezaměstnanost a chudoba vzrostla do nevidaných rozměrů. Neexistovaly dávky pro nezaměstnané ani úřady práce, legislativa a administrativa chudinského práva byla dimenzovaná na podstatně nižší (předválečný) rozsah chudoby.

Vláda ČSR musela v první fázi poválečného vývoje (1918–1919) naléhat na řešení nezaměstnanosti a následnou masovou chudobu způsobenou i rekordní inflací. Uzákoniла státní podporu v nezaměstnanosti (zákon č. 63/1918 Sb. z. a n.)⁹. Zvyšovaly se dávky existujících odvětví sociálního pojištění. Vše proběhlo ve velkém spěchu, aby se tlumilo vzniklé sociální napětí a volání po transformaci demokratické republiky ve stát sovětů podle ruského vzoru.

V první etapě byly reformovány zděděné systémy, a to:

- i) Dávky nemocenského pojištění byly nově upraveny novelou (č. 268/1919 Sb. z. a n.) rakouského zákona a řadou vládních nařízení.
- ii) Dávky pojištění hornického byly nově upraveny zákonem č. 608/1919 Sb. z. a n.
- iii) Dávky úrazového pojištění dělnického byly nově upraveny zákonem č. 207/1921 Sb. z. a n.
- iv) Upraveny byly i dávky penzijního pojištění úředníků (zákon č. 89/1920 Sb. z. a n.).

Předválečná administrativa sociálního pojištění byla soustředěná do Vídně a bylo nutné urychleně vybudovat nové centrály v Praze.

Několika zákony se sjednotila právní úprava sociálního pojištění, které platilo v Čechách, na Moravě a v Horním Slezsku (země bývalého Rakouska) a na Slovensku a Podkarpatské Rusi (země bývalého Uherska). Úpravy byly velmi odlišné a nebylo lehké je sjednotit, aniž by výsledkem výrazně poškodil sociální práva některých občanů v jednotlivých částech nově vzniklého státu.

Výsledkem uvedených naléhavých sociálních reforem bylo zachování demokracie

v ČSR a utlumení sociálně revolučních výstřelků. Naplnila se slova T. G. Masaryka, že „pravá demokracie nebude jen politická, nýbrž také hospodářská a sociální.“¹⁰

Proces poválečného vývoje sociálního pojištění sjednotil zděděné právní úpravy, upravil je v souladu s poválečnými poměry. Zákon o sociálním pojištění zahájil novou etapu. Nahradil dosavadní soustavy novou univerzální úpravou, nově koncipoval nemocenské pojištění a pro dělníky zavedl nová odvětví sociálního pojištění (starobní, invalidní a pozůstalostní). Tímto zahájil novou etapu ve vývoji sociálního pojištění.

Co nového přinesl zákon č. 221/1924 Sb. z. a n.?

Zákon č. 221/1924 Sb. z. a n. byl rozčleněn do pěti částí a skládal se z 288 paragrafů. Spočíval především na těchto zásadách:

Za prvé, zachoval princip sociálního pojištění. Princip zaopatření byl ponechán jen jako státní příspěvek k důchodům (§ 123 zákona) a zaopatření poskytoval osobám starším 60 let, které nesplnily podmínky nároku.

Za druhé, sjednotil úpravy pro zaměstnance¹¹. V jediné soustavě upravil jak krátkodobé, tak dlouhodobé dávky sociálního pojištění. Krátkodobé dávky spravovaly nemocenské pojišťovny, které působily i jako místní orgány důchodového pojištění. Nemocenské (podobně jako úrazové) pojištění vznikalo vstupem do zaměstnání, tedy ipso iure, ale k důchodovému pojištění se zaměstnanec musel přihlásit.

Úsilí o sjednocení všech odvětví sociálního pojištění zůstalo „na půl cesty“¹². Zákon ponechal samostatné pojištění úrazové, hornické a soukromých zaměstnanců ve vyšších službách. Toto rozhodnutí připomíná pravidlo o zachování soustav, které jsou pro pojištěnce výhodnější (jakési „opting out“). Vedle sebe tedy existovaly různé důchodové systémy. Proto zákonodárce musel upravit princip převodních částek mezi systémy, aby pojištěnec nebyl poškozen při přechodu z jednoho důchodového systému do druhého (§§ 240 až 242 zákona).

Za třetí, invalidní a starobní pojištění zahrnovalo i léčebnou péči, což v té době v evropských systémech nebylo obvyklé.

Za čtvrté, zákon nově upravil pojišťovací soudy a řízení před nimi, čímž se zajistilo odborné právní posuzování pojistných kauz.

Konečně, zákon přišel se zcela **novou koncepcí univerzalizace sociálního pojištění** a spojíval především na zásadách:

1. Univerzality; invalidní a starobní pojištění tvořilo jednotný rizikový a finanční celek, který byl organizačně spojen s pojištěním nemocenským.
2. Komplexnosti; spojil soustavy krátkodobých a dlouhodobých dávek pro zaměstnance. V nemocenském pojištění byla podpůrná doba omezena; místo třídní relativní karence byla zavedena absolutní karence, takže nemocenské náleželo až od čtvrtého dne pracovní neschopnosti. Z dělnického invalidního a starobního pojištění se poskytovaly jednak důchody jako dávky se opětující, jednak dávky jednorázové. Vedle dávek nárokových (obligatorních) byly některé dávky pouze dobrovolné (fakultativní). Základními dávkami byl důchod invalidní, který byl podmíněn ztrátou výdělečné schopnosti, jež odrážela více než dvě třetiny, a dále důchod starobní. Starobní důchod náležel pojištěnci po dovršení 65. roku věku, opustil-li zaměstnání nebo klesl-li jeho výdělek alespoň na polovinu mzdy zdravého zaměstnance. Pro pozůstalé byl zaveden důchod vdovský a sirotčí. Z dávek jednorázových se poskytovalo odbytné, které za určitých okolností náleželo pozůstalým po pojištěnci nebo důchodci. Kromě peněžitých dávek zavedl zákon jako fakultativní dávku léčebnou péči. Jejím úkolem bylo odvrátit nebo odsunout hrozící invaliditu v případech, kde už nastala.
3. Ekvivalence; nárok na důchod vznikl po uplynutí určité doby v pojištění (tzv. čekací doba), jež činila 150 příspěvkových týdnů. Další podmínkou vzniku nároku na dávku bylo, aby pojistný případ (invalidita, dovršení předepsaného věku, úmrtí) nastal za trvání pojištění nebo alespoň v tzv. ochranné lhůtě, jež činila jeden rok od zániku pojištění. Pokud jde o výši důchodů v dělnickém pojištění, minimální důchod činil po třiletém pojištění 1130 korun ročně. Nedosahoval tedy ani 95 korun měsíčně, a po 10 až 20 letech se pohyboval od 1800 do 2400 korun ročně, tj. od 150 do 200 korun měsíčně. Nejvyšší invalidní a starobní důchod činil 5400 korun ročně, tj. 450 korun měsíčně. Tohoto důchodu mohl dosáhnout pojištěnec, jestliže byl nepřetržitě 50 let pojištěn v nejvyšší mzdové třídě a v každém roce alespoň 50 týdnů. Prakticky tedy tohoto důchodu nemohl dosáhnout nikdo.
4. Autonomie; systém byl nezávislý na státní správě a rozpočtu. Celý systém sociálního pojištění byl založen na rovnováze mezi příjmy a výdaji. Pojistné hradili zpravidla zaměstnavatelé a zaměstnanci. Polovinu předepsaných příspěvků platil pojištěnec a polovinu zaměstnavatel. Nárok na starobní důchod vznikl v 65 letech pro muže i pro ženy a byl podmíněn uplynutím čekací doby, která byla stanovena na 150 příspěvkových týdnů.

V čem byl význam tohoto zákona?

Předně posílil demokratický vývoj v Československu. Zákon č. 221/1924 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, významnou měrou přispěl k posílení demokratického vývoje v Československu tím, že nabídl demokratické řešení naléhavých sociálních problémů (sociálních událostí) v době, kdy v Evropě doutnala revoluce a nastupoval fašismus. S ohledem na další politický vývoj v Evropě se stal jednou z nejvýznamnějších sociálních reforem československého zákonodárství mezi dvěma světovými válkami.

Za druhé, unifikoval sociální pojištění a sloučil do jednoho systému krátkodobé a dlouhodobé dávky¹³. Úprava platila pro celý stát, tedy platila stejně pro všechny jeho regiony, bez ohledu na to, zda dříve patřily pod rakouský nebo uherský systém.

Protože tento zákon zároveň upravoval nejen starobní, nýbrž i nemocenské a invalidní pojištění, vytvořila se jednotná úprava také v těchto ostatních větvích sociálního práva. Zákon platil pro zaměstnance, pokud pro ně neexistovala zvláštní právní úprava, jako v případě horníků, soukromých úředníků nebo pracovníků státní správy.

Původní záměr zákona zahrnoval také hornické a úrazové pojištění. Od tohoto záměru vláda nakonec ustoupila - jednak z důvodu odporu existujících pojišťoven (zvláště hornických) a také proto, že by z hlediska finančního byl systém velmi složitý, a tvůrčí zákona si nebyli jisti, zda bude možné v praxi udržet kompatibilitu jednotlivých větví. Toto rozhodnutí respektovalo i systémová hlediska. Úrazové pojištění nemělo charakter solidárnosti, ale kompenzace vzniklých škod, tedy charakter restituční. Hornické pojištění vzniklo ze středověkých bratrských pokladen a mělo charakter provizního pojištění. Proto se systémy v roce 1924 vymykaly povaze sociálního pojištění jako systému povinné solidarity.

Podobně to bylo také s pojištěním osob samostatně výdělečně činných, pro které dosud s výjimkou rozličných dobrovolných možností anebo pojištění na komerční soukromoprávní bázi žádné veřejnoprávní obligatorní sociální pojištění obdobné zaměstnaneckému neexistovalo. Koaliční strany se nakonec rozhodly upravit jejich pojištění ve zcela samostatném zákoně. Dlouho také nebylo jasné, zda jejich pojištění nebude omezeno jen na starobní důchody a zaopatření pozůstalých (vdovské a sirotčí důchody). V případě samostatně výdělečně činných pojištěnců čistě z logiky jejich právního postavení totiž nepřipadalo v úvahu, aby se na financování podílel také zaměstnavatel, takže byla důvodná obava, že by mohlo být pro ně pojistné příliš vysoké.¹⁴ Zákon sice nakonec byl schválen (č. 148/1925 Sb.), avšak nikdy nenabyl účinnosti. Upravoval pouze invalidní a starobní pojištění, nikoli nemocenské. Československo tak sice na úrovni zákonů dosáhlo univerzality sociálního pojištění, v praxi však nikoli, protože fungovalo jen v případě zaměstnanců. Zároveň se soustavným odkládáním vydání

příslušného prováděcího nařízení pro osoby samostatně výdělečně činné stále zhoršovaly podmínky pro realizaci tohoto pojištění. Propad cen z roku 1928 vedl k dlouhé zemědělské krizi, kterou po roce 1929 doprovodila také krize v ostatních hospodářských sektorech. Samostatní zemědělci, stejně jako řemeslníci a obchodníci byli krizí značně postiženi a provedení nuceného pojištění by znamenalo skromné příjmy mnohých z nich ještě zmenšit o povinné odvody pojistného.

Za třetí, sjednotil administrativu a procesy sociálního pojištění. Ústřední sociální pojišťovna, která byla vrcholným administrativním orgánem autonomního obligatorního pojištění, byla „lacinější“ než předešlé oddělené správy. Toto řešení bylo natolik zdařilé, že ho Mezinárodní organizace práce využívala jako demonstraci dobře zvládnuté sociální reformy¹⁵. Ostatně, ani ekonomické turbulence velké hospodářské krize 30. let hlouběji nezasáhly tento pojišťovací systém (s částečnou výjimkou nemocenského).

Za čtvrté, zvýšil nárok na právní ochranu v případě sociálních událostí. Oproti pojišťovacímu zákonodárství pokračovala chudinská péče fungující na principu domovské příslušnosti v jednotlivých zemích bez hlubších změn. Vyplývalo to i ze skutečnosti, že její úloha zvláště po schválení dělnického starobního pojištění (č. 221/1924 Sb.) výrazně poklesla. I na Slovensku se na výkonu sociální (chudinské) péče podílela řada tzv. polooficiálních organizací. Z právního hlediska to byly obyčejné spolky, status „polooficiality“ získávaly tím, že veřejná správa na ně přenášela plnění některých svých úkolů - v tomto případě péči o sociálně potřebné. Na Slovensku od roku 1927 v tomto směru sehrávala důležitou úlohu Slovenská katolická charita, mezi tamními nekatolíky zase Evangelická diakonie.¹⁶ S chudinstvím byla úzce spojena péče o sirotky, která se také i nadále řídila původními uherskými předpisy.¹⁷

Za páté, zákon byl dílem celé politické reprezentace, zastoupené v parlamentě. S návrhem na nový zákon přišel poslanec za Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou Václav Johaniš už v říjnu 1920 v době, kdy se dokončila unifikace sociálně politických norem Rakouska-Uherska a byla uzákoněna jejich platnost na celém území ČSR. Poté každá parlamentní politická strana přišla se svým návrhem. Návrhy předložili poslanci Rudolf Laube za Československou stranu národně socialistickou, Jan Slavíček za Československou živnostensko-obchodnickou stranu středostavovskou, Antonín Hajne za Československou národní demokracii, Josef Bubník za Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou, František Staněk za Českou agrární stranu a František Horák za Stranu živnostnictva a obchodnictva československého v Čechách. Politická rozprava byla přerušena v březnu 1921 a poslancem sněmovnou bylo Ministerstvo sociální péče pověřeno ustavit odbornou komisi. Tu

jmenoval tehdejší ministr sociální péče sociální demokrat JUDr. Josef Grubner.

V komisi měl dominující roli Dr. Schönbaum, profesor matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy a ředitel Všeobecné penzijní pojišťovny. Prací se zúčastnili naši tehdy přední odborníci na sociální politiku, například Lev Winter¹⁸ (poslanec), Dr. Jan Gallas a Dr. Emil Hendrich (Všeobecná penzijní pojišťovna), Dr. Bedřich Odstrčil (Úrazová pojišťovna) a Jan Brabec (Ministerstvo sociální péče). Tato komise pracovala na návrhu do května 1923. Její návrh byl východiskem k obnovené politické diskusi, která trvala rok a půl. Dosažená dohoda - tedy návrh budoucího zákona č. 221/1924 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří - byla považována za společné dílo všech parlamentních politických stran. **Důležitým rysem dobového přístupu k sociálním záležitostem** byl způsob jeho přijetí. Odborníci připravili návrh zákona, do kterého poslanci už nevkládali žádná „vylepšení“. Omezili se na „handlování“ při jeho schvalování. Agráři, kteří ve svých programech z roku 1919 a 1922 také vyhlášovali úsilí o vybudování sociálního pojištění, na něm měli podstatně menší zájem než socialistické strany. Jak upozornil např. Antonín Klimek, nerušené projití legislativního návrhu zákonodárnými sbory bylo zabezpečeno koaličním výměnným obchodem - za sociální pojištění pro dělnictvo agráři cla pro zemědělce. Poté, co bylo pojištění schváleno, se však socialistické strany s ohledem na nepopulárnost celní ochrany zemědělství vedoucí ke zvýšení cen potravin mezi jejich voliči zdráhaly dát svůj souhlas k uzákonění těchto protekcionistických opatření. Byla to jedna z příčin (nikoli však jediná), proč napětí v široké pravo-levé vládní koalici vyústilo ve vypsání nových předčasných voleb v roce 1925.¹⁹

Zákon č. 221/1924 Sb. z. a n. zahájil novou etapu ve vývoji sociálního pojištění, která vyvrcholila přijetím zákona o národním pojištění v roce 1948, které komunisté zaměnili za systém státního zabezpečení.²⁰

Jaká jsou možná poučení pro současnost?

Předně, již tehdy politici v parlamentu pochopili, že sociální pojištění je velmi složitý sociální mechanismus, který vyžaduje vysoce odborný přístup. Přípravu zákona svěřili komisi nezávislých odborníků, nikoliv „odborníkům“ z řad politických stran. S podobným přístupem se lze setkat ve Švédsku (1992), kdy se parlamentní strany dokonce dohodly, že sociální reforma, a zvláště reforma sociálního pojištění, nebude předmětem předvolebních programů. Obdobně se dohodli parlamentní strany v Polsku (1994), když připravovaly zavedení tzv. druhého pilíře. Z toho by se naše politické strany mohly poučit. Reforma sociálního pojištění je natolik složitá, že musí být založena na odborné přípravě a dohodě všech parlamentních politických stran.

Za druhé, české sociální zabezpečení se klamně nazývá sociálním (nemocenským,

důchodovým, úrazovým) pojištěním. Jeho příjmy a výdaje jsou příjmy a výdaje státního rozpočtu, tedy jde o zabezpečení, nikoliv o sociální pojištění, které by mělo být založeno na principech ekvivalence vstupů a výstupů. Stát rozhoduje o jeho vývoji, bez jakéhokoliv vlivu pojištěnců (plátců pojistného a příjemců jeho dávek a služeb). Jediný systém, který si zachoval formát sociálního pojištění, je zdravotní pojištění, které spravují správní rady zdravotních pojišťoven. Návrh Vladimíra Špidly (1999) na navrácení sociálního pojištění, nebyl z fiskálních důvodů přijat.

Za třetí, sociální pojištění bylo koncipováno jako povinná solidarita zaměstnanců a zaměstnavatelů s pojištěnci, kteří z důvodů sociálních událostí přišli o příjem. Souběh s výdělečnou činností byl přísně regulován. Současný neregulovaný souběh mezd a dávek vnáší do trhu práce nerovnost mezi těmi, kteří vedle mzdy mají ještě příjem ze státního rozpočtu, a těmi, kteří takový příjem nemají, ale musí na takové dávky platit „pojistné“. To postihuje hlavně rodiny s dětmi, které vedle zvýšených nákladů na děti musí ještě přispívat zaměstnaným příjemcům dávek.

Za čtvrté, povinná solidarita formou sociálního pojištění měla omezenou výši dávek, které mají sociální charakter. Ač dávky byly přímo závislé na skutečně zaplaceném pojistném (tedy bez uznání jakýchkoli náhradních dob), byly omezeny maximální výší. Nešlo tedy o klasické komerční pojištění, ačkoliv jeho pravidla byla využita při jeho správě.

Za páté, sociální pojištění předpokládalo dobrovolné doplňkové formy připojištění (upravené reformou v roce 1929). Respektovalo skutečnost, že velké firmy měly penzijní fondy pro své zaměstnance. Nepředpokládalo se tedy, že povinná solidarita v sociálním pojištění zachová všem příjmovým skupinám jejich kvalitu života. Vycházelo se z toho, že vyšším příjmovým skupinám dávky sociálního pojištění nezajistí plně zachování dosažené životní úrovně.

Závěrem snad doporučení, abychom se zamysleli nad minulostí sociálního pojištění, poučili se z myšlenek našich předků a v návrzích sociálních reforem opustili komunistický model státního zaopatření a skutečně se vrátili k základním myšlenkám sociálního pojištění.

- 1 Podle studie I. L. O. (1925) byl vývoj takovýto všezahrnujících soustav sociálního pojištění v Evropě inspirován Německem, Velkou Británií a skandinávskými zeměmi ještě před 1. světovou válkou.
- 2 TROSTER, Petr a kol., (2013) str. 19 a násled.
- 3 CITTERBART, Karel, SCHRUTZ, Josef a VRBA Václav, (1948), *Hornické penzijní pojištění*, Praha Orbis, str. 9 a násled.
- 4 JINDŘICH, Alois J. a PODLIPSKÝ, Jaroslav, (1934), str. 17 a násled.
- 5 JANOŠTÍK, František a RIEDEL, Adolf, (1934), str. 7.
- 6 MRŠTINA, František, (1935), *Úrazové pojištění (zaopatření) dělnické a rozhodčí jeho soudnictví*, Praha Právnické knihkupectví a nakladatelství, str. 17 a násled.

- 7 PREIS František, (1936), *Hmotné právo československého sociálního pojištění*, Příručky nemocenského pojištění č. 11, Praha 1936, str. 5 a 6.
- 8 RÁKOSNÍK, Jakub, Tomeš Igor, a kol. 2012, *Sociální stát v Československu, Právně-institucionální vývoj v letech 1918–1992*, Auditorium Praha str. 51 a další.
- 9 Nahrazen byl tzv. gentským systémem zákonem č. 267/1925 Sb. z. a n.
- 10 MASARYK, Tomáš Garrigue: *Světová revoluce: Za války a ve válce 1914–1918*, Praha 1925, s. 539-541.
- 11 Pro osoby samostatně výdělečně činné platil jiný zákon (č.148/1925 Sb. z. a n.).
- 12 Nesledoval se příklad Dánska anebo Švédska. V Dánsku se koncem 19. století sociální pojištění bez rozdílu vztahovalo všechny soukromé zaměstnance. Ve Švédsku se v roce 1913 zavedlo národní pojištění všech občanů (mezi 16. a 66. rokem věku) na životní minimum v případě invalidity a stáří.
- 13 ILO 1925, str. 120 a násled., shrnuje světovou diskusi o výhodách a nevýhodách unifikace sociálního pojištění.
- 14 SCHOENBAUM, Emil: *Pojištění osob samostatně výdělečně činných, Obzor národohospodářský* 30, 1925, s. 49-54.
- 15 ILO 1925, str. 120 a násled.
- 16 TOKÁROVÁ, Anna: *Sociální práce. Kapitoly z dějin, teorie a metodiky sociální práce*, Prešov 2003, s. 262.
- 17 §§ 112, 264 zák. čl. 20/1877, § 1 zák. čl. 8/1901, § 1 zák. čl. 21/1901.
- 18 Sociální demokrat, který již před 1. světovou válkou patřil k předním domácím odborníkům v otázkách sociálního pojištění.
- 19 Podrobněji viz KLIMEK, Antonín (1996), s. 312.
- 20 Viz. RÁKOSNÍK, Jakub, (2010), str. 274.

Literatura:

- CITTERBART, Karel, SCHRUTZ, Josef a VRBA Václav, (1948), *Hornické penzijní pojištění*, Praha Orbis.
- ILO, (1925), *General Problems of Social Insurance*, Geneva.
- JANOŠTÍK František a RIEDEL Adolf, (1934), *Výklad k zákonu o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří*, Knihovna sociálních úkolů, Praha.
- JINDŘICH, Alois J. a PODLIPSKÝ, Jaroslav, (1934), *Penzijní pojištění soukromých zaměstnanců, Souborný popis a výklad*, Praha Právnické knihkupectví a nakladatelství.
- KLIMEK, Antonín (1996) *Boj o Hrad*, díl II., Praha 1996.
- KLIMEK, Antonín, (2002), *Velké dějiny zemí Koruny české*, XIV. díl, Praha - Litomyšl.
- MASARYK, Tomáš Garrigue, (1925), *Světová revoluce: Za války a ve válce 1914–1918*, Praha.
- MRŠTINA, František, (1935), *Úrazové pojištění (zaopatření) dělnické a rozhodčí jeho soudnictví*, Praha Právnické knihkupectví a nakladatelství.
- PREIS, František, (1936), *Hmotné právo československého sociálního pojištění*, Příručky nemocenského pojištění č. 11, Praha.
- RÁKOSNÍK, Jakub, (2010), *Sovětizace Sociálního státu, Lidově demokratický režim a sociální práva občanů v Československu 1945–1960*, Praha Fontes.
- RÁKOSNÍK, Jakub, TOMEŠ, Igor, a kol. (2012), *Sociální stát v Československu, Právně-institucionální vývoj v letech 1918–1992*, Auditorium Praha.
- TOKÁROVÁ, Anna, (2003), *Sociální práce. Kapitoly z dějin, teorie a metodiky sociální práce*, Prešov.
- TOMEŠ, Igor, (2010), *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*, Portál.
- TROSTER, Petr a kol., (2013) *Právo sociálního zabezpečení*, 6. vydání, Praha C. H. Beck.

Autor je profesorem a přednáší na Filozofické fakultě a Fakultě humanitních studií UK.